WIKIPEDIA

Uiguurin kieli

Uiguurin kieli (uiguuriksi ئۇيغۇرچە, уйғурчә, *uiğurčä* tai ئۇيغۇر تىلى, уйғур тили, *uiğur tili*) on uiguurien puhuma turkkilainen kieli. Sillä on virallisen kielen asema Sinkiangin uiguurien autonomisella alueella Kiinassa.

Uiguuri	
Tiedot	
Alue	Kiina Kazakstan Uzbekistan Kirgisia Turkmenistan
Virallinen kieli	Sinkiang
Puhujia	~ 10 milj.
Kirjaimisto	arabialainen, latinalainen ja kyrillinen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	Altailaiset kielet
Kieliryhmä	Turkkilaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	ug
ISO 639-2	uig
ISO 639-3	uig (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=uig)
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Uiguuria puhutaan Sinkiangin lisäksi sen lähialueilla Kazakstanissa, Uzbekistanissa, Kirgisiassa ja Turkmenistanissa. Pieniä uiguurinkielisiä ryhmiä on myös Saudi-Arabiassa, Turkissa ja Afganistanissa.[1] Kiinassa uiguureja oli vuoden 1990 väestönlaskennan mukaan 7,2 miljoonaa henkeä.[2] Neuvostoliitossa uiguureja laskettiin vuonna 1989 olevan 262 600 henkeä, joista 227 400 piti uiguuria äidinkielenään.[1] Neuvostoliiton uiguureista 185 300 asui Kazakstanissa, 36 800 Kirgisiassa ja 35 700 Uzbekistanissa.[3]

Historia ja murteet

Uiguurin kieli eli *uusuiguuri* kuuluu turkkilaisten kielten karlukkilaiseen ryhmän karlukkilais-horezmilaiseen alaryhmään. Sen lähin sukukieli on uzbekki. Karlukkilaisella ryhmällä on välittävä asema turkkilaisten kielten läntisen ja itäisen haaran välillä. Itä-Turkestanissa varhaisella keskiajalla kirjakielenä käytetty muinaisuiguuri kuuluu puolestaan itäisen haaran uiguurilais-oguusilaisen ryhmän uiguurilais-tukyilaiseen alaryhmään.[4]

Nykyinen uiguurin kieli on seurausta uiguurilaisten, karlukkilaisten, kiptšakkilaisten ja oguusilaisten murteiden monimutkaisesta vuorovaikutuksesta, johon ovat osallistuneet myös tadžikki ja Keski-Aasian muut iranilaiset kielet. Muinais- ja uusuiguuria välittäviä kirjakieliä ovat karahanid-uiguuri, horezminturkki, tšagatai ja türki.[5]

Kieli jakautuu kolmeen päämurteeseen. Luoteista eli keskimurretta puhuu suurin osa kansasta Sinkiangin pohjois- ja länsiosissa sekä Keski-Aasian valtioissa. Se jakautuu useisiin paikallismurteisiin. Hotanin eli etelämurretta puhutaan eteläisessä Sinkiangissa. Lobnorin eli itämurre on etelämurteen tavoin kielellisesti varsin yhdenmukainen.[6]

Kirjakieli

Uiguureilla on rikas kirjallinen perintö, jota edellä mainitut kirjakielen vaiheet heijastavat. Kirjoitusjärjestelminä on käytetty turkkilaista riimukirjoitusta, aramealaista, uiguurilaista ja 1000-luvulta lähtien arabialaista kirjaimistoa. Kirjakieli alkoi lähentyä kohti puhuttua kansankieltä 1600-luvulta lähtien.[7]

Kiinan alueella käytetään edelleen arabialaista kirjaimistoa. Entisessä Neuvostoliitossa siirrytiin vuonna 1930 latinalaiseen ja vuonna 1947 kyrilliseen aakkostoon, jota on täydennetty lisämerkeillä ә, ө, ү, ғ, җ, қ, ң ja һ. Kiinan ja entisen Neuvostoliiton kirjakielet perustuvat molemmat luoteiseen päämurteeseen, mutta niiden normit ovat muotoutuneet eri paikallismurteiden pohjalta.[7]

Sinkiangissa uiguuri toimii alueen virallisena kielenä. Sitä käytetään koulujen, ammattioppilaitosten ja korkeakoulujen opetusvälineenä. Kiinassa ja Keski-Aasian valtioissa julkaistaan uiguurinkielistä kirjallisuutta, sanoma- ja aikakauslehtiä. Kieltä käytetään myös radiossa ja televisiossa.[3]

Lähteet

1. *Jazyki mira: Tjurkskije jazyki*, s. 437. Moskva: Indrik, 1997. ISBN 5-85759-061-2.
2. Chinese ethnic minorities (http://www.c-c-c.org/chineseculture/minority/minority.html) *c-c-c.org*. Viitattu 15.7.2009. (englanniksi)
3. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 3*, s. 223. Moskva: Nauka, 2005. ISBN 5-02-011237-2.
4. Baskakov, N.A.: *Tjurkskije jazyki*, s. 181–182, 187. Moskva: KomKniga, 2006. ISBN 5-484-00515-9.
5. Baskakov, N.A.: *Tjurkskije jazyki*, s. 170–171, 176. Moskva: KomKniga, 2006. ISBN 5-484-00515-9.
6. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 3*, s. 224. Moskva: Nauka, 2005. ISBN 5-02-011237-2.
7. *Jazyki mira: Tjurkskije jazyki*, s. 438. Moskva: Indrik, 1997. ISBN 5-85759-061-2.

Turkkilaiset kielet

azeri | baškiiri | dolgaani | gagauzi | hakassi | haladži | jakuutti | karaiimi | karakalpakki | karatšai-balkaari | kaškai | kazakki | krimintataari | kumykki | nogai | salaari | šoori | tataari | tofa | tšuvassi | turkki | turkmeeni | tuva | uiguuri | uzbekki